

Kroz carstvo nauka

Milutin Milanković

calibre 0.8.36

Антологија
СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Милутин Миланковић

КРОЗ ЦАРСТВО НАУКА

„Антологија српске књижевности“ је пројекат дигитализације класичних дела српске књижевности Учитељског факултета Универзитета у Београду и компаније Microsoft®

Није дозвољено комерцијално копирање и дистрибуирање овог издања дела. Носиоци пројекта не преузимају одговорност за могуће грешке.

Ово дигитално издање дозвољава уписивање коментара, додавање или брисање делова текста. Носиоци пројекта не одговарају за преправке и дистрибуцију измењених дела. Оригинално издање дела налази се на Веб сајту www.ask.rs.

2009.

Антологија
СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Милутин Миланковић

КРОЗ ЦАРСТВО НАУКА

Садржај

[УВОД](#)

[ПИТАГОРА](#)

[ДЕМОКРИТОС](#)

[АРИСТОТЕЛЕС](#)

[АРИСТАРХОС СА САМОСА](#)

[АРХИМЕДЕС](#)

[У ТОЛЕДУ](#)

[НИКОЛА КОПЕРНИК](#)

[ОТО ГЕРИКЕ](#)

[ИСАК ЊУТН](#)

[У ЛАБОРАТОРИЈИ ЛАВОАЗИЈЕА](#)

[У САЛОНУ ГОСПОЂЕ ЛАВОАЗИЈЕ](#)

[ПОСЕТА ГРОФИЦИ Од РУМФОРДА](#)

[КИВИЈЕ](#)

[ФАРАДЕЈ](#)

[ЧАРЛС ДАРВИН](#)

УВОД

Који очевидац не би се још живо сећао оних страшних дана када немачки борбени авиони заузјаше над Београдом и сручише на њ своје разорне и запаљиве бомбе? Изненађени тим мучким нападом или пробуђени баш из самога сна, покушасмо да се спасемо где било. Неки се посакриваше по подрумима, неки по склоништима, а остали се разбегоше из вароши.

После недељу дана непријатељска војска уђе у Београд, ваздушни напади престадоше, а избеглице се почеше враћати. Затекоше варошке улице засуте стаклом поразлупаних прозора и закрчене рушевинама зграда из којих су ископавани лешеве погинулих станара. И ја пођох из свог заклона у варош. Нађох Универзитет запоседнут непријатељском војском, мени неприступачан. Упутих се затим у Бранкову улицу да видим шта се догодило са зградом претседништва наше Академије Наука. Нађох је порушену, иако не сравњену са земљом, но у њој нађе смрт чувар зграде.

Тужна срца пођох у оближњу Космајску улицу и, преко рушевина зграда које су препречиле улаз у њу, једва доспех онамо. Ту се зауставих пред рушевинама једне омање старе зграде. У њој је била смештена штампарија којој је било поверено штампање мога дела о механизму и узроцима леденог доба, као засебног издања Српске Академије Наука. Годинама радио сам на том делу, и када сам пет дана пре бомбардовања био у штампарији отштампан је баш и његов последњи, осамдесетдруги, табак. Све табачке дела, од сваког по 500 комада, видео сам онде, несавијене, уредно положене један на други, да би се приступило њиховом сашивању у поједине књиге. А сада, десет дана доцније, видех пред собом рушевину зграде под којом је лежало моје довршено дело, сахрањено у

гробу. Но шта је све то поред тешке несреће која задеси цео народ и покоси толико невиних!

Ко сам, шта сам и шта ли ћу сада? - запитах сам себе и пођох кући. Без позива, звања и грађанских права, личио сам риби коју су морски таласи избацили на сув песак да ту угине. Кад стигох пред своју кућу, разведрих се. Она је, истина, страдала, кров јој био растрешен, а прозорска окна поразбијана. Но већ тих дана видех да је то оштећење штити од усељавања немачких војника. Зато се у њој осетих као што се човек осећа код своје куће, па била она и кривињара. Нисам се више осећао као риба која гине на сувом тлу, већ као жив пуж у својој кућици. Завукох се у њу што год сам дубље могао и почех да размишљам шта да почнем.

Моја соба за рад која се налазила на горњем спрату куће страдала је као већина осталих, али њене разлупане прозоре замених прозорима из других соба чија су окна случајно остала читава. За дан два та соба доби свој стари изглед и уређај. У њој је био смештен главни део моје библиотеке, ту је стајао и писаћи сто, а поред њега беше удобних кожних фотеља и свега осталог потребног или корисног за духовни рад. Никад дотле није ми та соба изгледала тако лепа као тада.

Моја библиотека, како сам је у току година прикупио, разноврсна је, снабдевена делима науке, књижевности и уметности. Дела светске литературе заступљена су њеним првокласним писцима. Истина, сва та дела прочитао сам у току година, али она се могу читати и више пута. Почех да тражим какво дело које би ме могло разонодити и ослободити ме потиштености у коју ме бацише преживели догађаји. Мој поглед се заустави на Виландовој „Историји абдерићана“. Грација стила тог немачког класичара, сродног најдуховитијим француским писцима, и његов ведри хумор разведрише моју душу. У томе делу црта Виланд житеље Абдере, најизразитије паланчане старе Грчке, који свога суграђанина Демокрита, највећег природњака и мислиоца свога доба, прогласише за будалу и

позваше Хипократа, славнога лекара, да ту душевну неуравнотеженост Демокриту испита и писмено потврди. Тако се нађоше у Абдери два највећа природњака онога доба, а можда и целе Антике, а експертиза Хипократова сврши се тиме што саопшти адберићанима да је Демокритос једини житељ њихове вароши који је душевно потпуно читав.

Састанак, разговор и размена мисли тих највећих научника свога доба несумњиво је изванредно значајан и занимљив догађај. Зато ме је изненадило и зачудило што је Виланд олако прешао преко њега, а дуго се задржао на безначајним збивањима. Ево што он о томе каже.

„Разговори тих двају природњака били су, вероватно, доста занимљиви да би заслужили саопштење. Али би нас они сувише удаљили од самих абдерићана који су главни предмет ове историје. Све што бисмо о томе имали да кажемо је да су наша два светска грађанина провела цело вече и добар део ноћи у разговору, да им је то време изгледало сувише кратко и да при томе заборавише абдерићане и разлог због чега позваше Хипократа“.

Виланд је, дакле, намерно пропустио да у своме делу опширније опише тај велики, историски, догађај. То је учинио зато што је, цртајући адберићане, исмејавао и своје савременике, а можда није био ни довољно упућен у пространу Демокриту науку да би је исложио у своме делу. Наша знања о Демокритовом учењу су, заиста, доста непотпуна, а то је било још у већој мери пре 170 година, када је Виланд писао своје дело. Од многобројних списа Демокритових није се очувало ниједно једино. Све што о њима знамо, само су одломци, каткад тек које реченице, како их прибележише други грчки писци, већином противници Демокритови. Али када се све то у току времена прикупило, средило, проучило и објавило, увидело се да је Демокритос био један од највећих мислилаца свих времена и отац материјализма.

То ми није било непознато јер сам се још од свога доктората интересовао и за историју егзактних и природних наука. Сва важнија дела о томе налазила се у мојој библиотеци. А Демокриту сам посветио нарочиту пажњу и трудио се да се што боље упознам са њиме и његовом науком. Када сам некако крајем 1940 године, дознао за дело немачког писца Левенхајма које се искључиво бави Демокритовом науком и њеним утицајем на природне науке, обратих се једном од двојице издавача мојих немачких дела са молбом да ми набави то Левенхајмово дело, изашло 1914. Он ме је дотле увек снабдевао немачким делима које год бих зажелио. Но овога пута добих од њега извештај да се то Левенхајмово дело не може набавити, па ни антикварно. То ме је изненадило, али се брзо присетих: Левенхајм је, како му његово име сведочи, био Јеврејин и због тога су продаја и куповина његових дела били забрањени, а уништено све што се затекло у стовариштима. Хитлерова мржња према Јеврејима погодила је и старог, недужног, Демокрита. Зато ми поста још милији.

Почех да размишљам не бих ли својим пером могао надопунити ону празнину Виландових „Абдерићана“ и одлучих да то покушам.

За кратко време написах то поглавље у хумористичном стилу Виландовом, из чијег дела позајмих неке комичне личности абдерићана. Описах састанак Демокрита и Хипократа и њихове разговоре како сам их замишљао и уживео се у тај догађај. Када прочитах то своје сачињеније, видех да ми је пошло за руком да кратким, живо описаним, догађајем изложим и главне црте Демокритове филозофије.

Тај успех ме врло задовољио и освежио, а развеселило ме и ово. Приступило се и раскрчивању рушевина штампарије у којој је отштампано моје научно дело, а тим послом се отпочело баш на ономе месту где су њихови табаци лежали затрпани. Када се, копањем, стигло до њих, затечени су горњи табаци у бедном стању. Од силних киша које се у међувремену сручише

на рушевину зграде, настрадаше толико да се не моглоше више употребити. Изгледало је да је цело издање пропало и да ћу морати чекати годинама док се поново сложи и отштампа. Али се убрзо показа да су само последњих осам табака дела оштећени, а они који су лежали испод њих остали неповређени. Радило се, дакле, само о томе да се тих осам табака поново отштампају, а за њих је, на сву срећу, остао очуван нерастурени слог. Али се појави друга незгода: штампарија није више имала оне лепе беле хартије на којој је дело дотле штампала, а таква хартија није се, у оним временима, могла набавити, већ само жућкаста.

„Шта да се ради?“ запита ме штампар.

„Отштампајте те последње табаке на жућкастој хартији. То неће умањити научну вредност књиге, а она ће носити жиг своје бурне историје!“

Тако је и учињено. Када год узмем ту књигу у руке, сетим се њеног васкрсења из гроба. О њој нисам имао више да бринем. Истина, требало је неколико месеци док су они оштећени табаци били поново отштампани и сви табаци дела повезани у књиге, а цела година док су прве од њих послате у иностранство. Но то ме није чинило нестрпљивим: ја сам свој посао завршио, а дело ће, ако вреди, наћи само себи своје место у науци. Али сам стајао пред новим питањем: у коме правцу да упутим свој даљи рад, јер не бих умео живети беспослен. Било ми је, пре свега, јасно да после тог свог највећег дела нећу целог живота успети да напишем још једно научно дело које би се са њиме могло упоредити, а камо ли мерити. Услови за научни рад великог замаха није било за време немачке окупације. Па и касније, када се непријатељ повукао из Београда, нису се прилике поправиле, јер последњег дана свога боравка у Београду спалише Немци богату библиотеку Математичког Семинара Универзитета која ме снабдевала свом потребном литературом за научни рад. А ко хоће да самостално и са успехом ради на науци, мора имати

потпуни преглед свега онога што је у ученој грани науке дотле урађено и свега онога што се у њој без престанка, из дана у дан, ствара. А без потпуне стручне библиотеке, научних часописа и сталне везе са иностранством, то је немогуће. Тако морам, годинама, подешавати свој посао према средствима којима располажем и, ево, чиме сам отпочео.

Моја лична библиотека која ми, једина, стоји на расположењу добро је снабдевена литературом историје егзактних и природних наука. Зато се, чим сам довршио свој спис о Демокриту, запитих не бих ли, користећи се својом библиотеком и својим знањима, могао предузети какво научно и забавно путовање кроз царство тих наука и упознати се онда лично са њиховим творцима као што ми је то успело са Демокритом. Слично путовање сам некад, као разоноду од тешког научног рада, са успехом предузео и описао у своме делу „Кроз васиону и векове“, при чему сам се ограничио на астрономску науку. Тај мој спис нашао је лепа пријема не само у нашој, већ и у страниј лепој литератури. Моје дело доживело је три српска и два немачка издања. Спремало се, шта више, и треће немачко издање, па би их, како то показује књижарско искуство, доживело и више да стовариште хартије и књига његова издавача у Лајпцигу не уништише Англо-Американци ваздушним нападом 1943, у толикој мери да му не остаде ни трага.

Ето, у таквим приликама, када нисам ни мислити могао на научни рад и објављивања његових плодова, предузех своје путовање кроз царство н

Table of Contents

<u>УВОД..1</u>	
<u>ПИТАГОРА. 9</u>	
<u>ДЕМОКРИТОС. 27</u>	
<u>АРИСТОТЕЛЕС. 45</u>	
<u>АРИСТАРХОС СА САМОСА. 64</u>	
<u>АРХИМЕДЕС. 86</u>	
<u>У ТОЛЕДУ. 106</u>	
<u>НИКОЛА КОПЕРНИК. 128</u>	
<u>ОТО ГЕРИКЕ. 144</u>	
<u>ИСАК ЊУТН.. 170</u>	
<u>У ЛАБОРАТОРИЈИ ЛАВОАЗИЈЕА. 203</u>	
<u>У САЛОНУ ГОСПОЂЕ ЛАВОАЗИЈЕ. 217</u>	
<u>ПОСЕТА ГРОФИЦИ ОД РУМФОРДА. 231</u>	
<u>КИВИЈЕ. 249</u>	
<u>ФАРАДЕЈ 263</u>	
<u>ЧАРЛС ДАРВИН.. 278</u>	